

PALEO- AKTUEEL

2

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1991, Biologisch-Archaeologisch Instituut, RUG

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RUG

Foto omslag: G.J. Bartstra

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden
overgenomen mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn
voorzien

Inlichtingen: BAI, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0251-8

PALEO-AKTUEEL

2

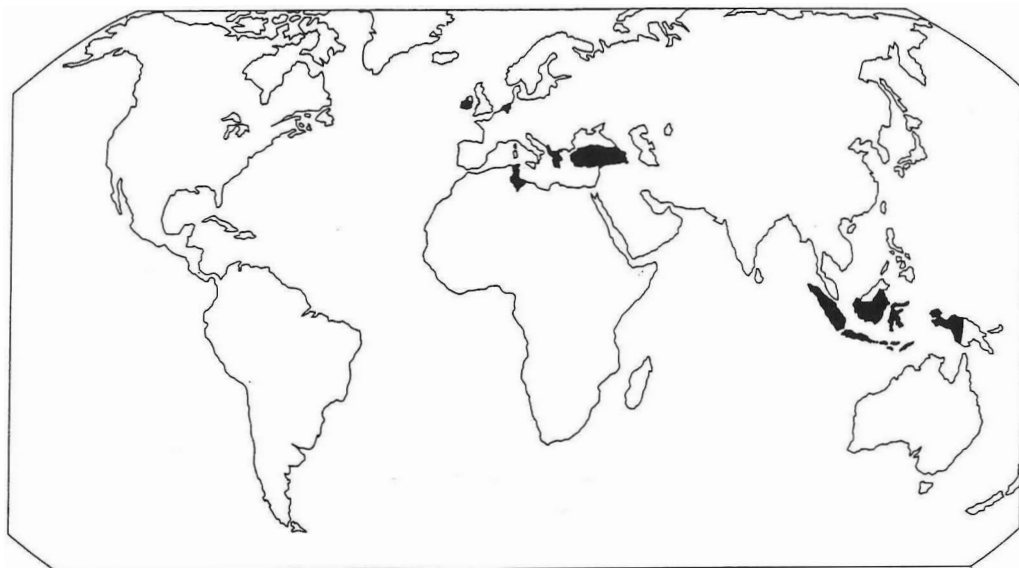
redactie

**Mette Bierma
Jurjen M. Bos**

Biologisch-Archaeologisch Instituut

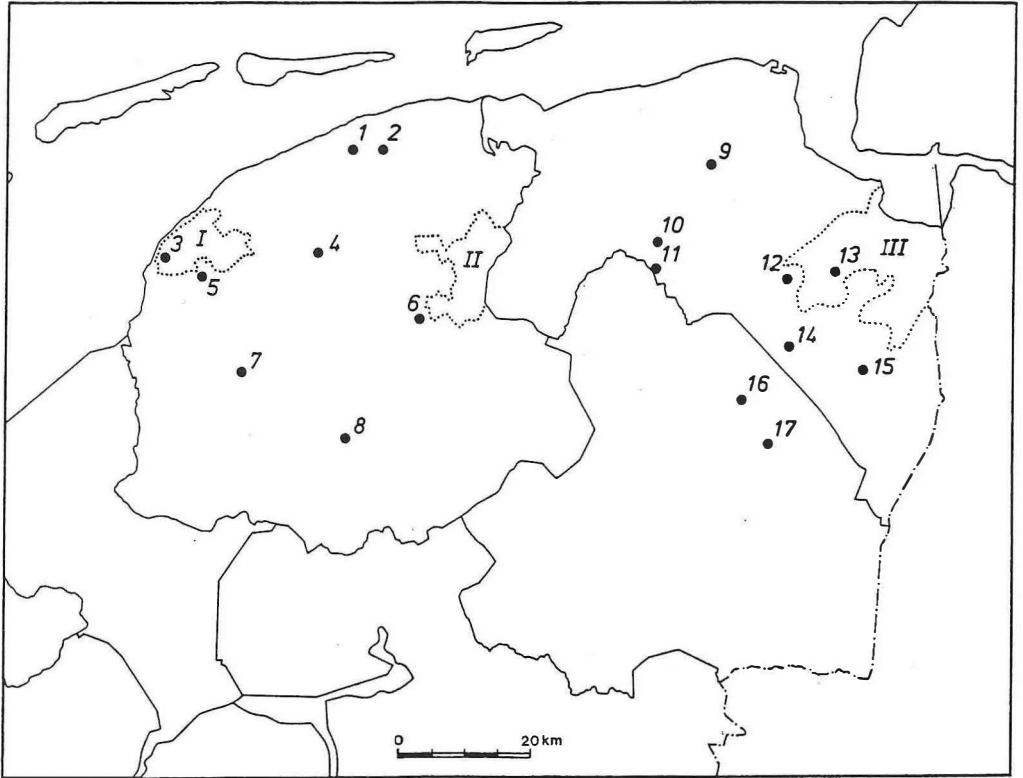
Groningen, 1991

In deze aflevering: Griekenland, Ierland, Indonesië, Nederland, Tunesië en Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland:

1. Oosterbeintum; 2. Foudgum; 3. Wijnaldum; 4. Leeuwarden; 5. Doijum; 6. Egbertsgaasten; 7. Bons; 8. Oudehaske; 9. Stedum; 10. Groningen; 11. Neerwolde; 12. Zuidwolde; 13. Scheemda; 14. Wildervank; 15. Onstwedderholte; 16. Gieten; 17. Bronneger; I. De Bjirmen; II. Achtkarspelen-Drachten-Eestrum; III. Dollardboezem.

INHOUD

G.-J. BARTSTRA Het BAI op Sulawesi: verkenningen in de Walanae vallei	9
S. BOTTEMA, H.A. GROENENDIJK & E. MOOK-KAMPS Archeologisch en palynologisch onderzoek van een pingo te Wildervank (Gr.)	15
D. STAPERT Het onderzoek van de Ahrensburg-vindplaats te Oudehaske (Fr.) in 1990	19
E. KRAMER Mesolithische vondsten bij Egbertsgaasten (Fr.)	25
S. BOTTEMA, F. BOTTEMA & N. BOTTEMA-MACGILLAVRY De exploitatie van een infrastructureel traag ecosysteem: het verzamelen van wijngaardslakken	28
P. KROEZENGA, J.N. LANTING, R.J. KOSTERS, W. PRUMMEL & J.P. DE ROEVER Vondsten van de Swifterbantcultuur uit het Voorste Diep bij Bronneger (Dr.)	32
J.N. LANTING & S. BOTTEMA Aanwijzingen voor een pre-Trechterbekerlandnam in het Gietsenveentje, gem. Gieten (Dr.)	37
A.T. CLASON De radius-beitels van Ilipınar (Turkije)	40
E. DRENTH & A.E. LANTING De chronologie van de Enkelgrafcultuur in Nederland: enkele voorlopige opmerkingen	42
H.A. GROENENDIJK Grafheuvels op de Onstwedderholte (gem. Stadskanaal, Gr.)	47
B. RAFTERY & W.A. CASPARIE Houten veenwegen in Ierland	52
I.-L. STUIJTS Kinderoffers in de Tophet (Carthago); houtskoolonderzoek	58
J.M. PASVEER Foudgum (Fr.) in de Romeinse tijd	62

O.H. HARSEMA	
Wat Amerika ons kan leren: over 19e-eeuwse landschaps- schilderijen en ethno-ecologische geschiedschrijving	66
R. NEEF & S. BOTTEMA	
Mest als bron voor verkoold plantaardig materiaal uit opgravingen in het Nabije Oosten. Waarnemingen en experimenten	72
J. MOLEMA	
Archeologische verkenningen in de landinrichtingsgebieden Achtkarspelen, Eestrum en Drachten (Fr.)	77
A. EFSTATHÍOY, Z. MALAKASIÓTI & H.R. REINDERS	
Een survey in het gebied ten noorden van Hellenistisch Halos (Griekenland)	82
Y. DIJKSTRA	
De archeologie in ruilverkaveling De Bjirmen (Fr.)	87
W. PRUMMEL & E. KNOL	
Strandlopers op de brandstapel	92
J.M. BOS & J. ZIJLSTRA	
Nieuwe fragmenten van de 'koninklijke' spang van Wijnaldum (Fr.)	97
T. LOOIJENGA	
De runeninscriptie van Doijum (Fr.): echt of vals?	100
W.A. CASPARIE	
Houtgebruik in het vroeg-middeleeuwse grafritueel in Noord-Nederland	103
P.B. KOOI, K. KLAASSENS & J.H. ZWIER	
De wierde De Weer bij Stedum (Gr.)	108
J.M. BOS, J.K. BOSCHKER, A. JAGER & D.M. VISSER	
Een terpje en een wier in Bons, bij Sneek (Fr.)	111
C.R. JAGER	
Veenterpen in Neerwolde (Gr.); het aardewerk van terp nr. 3	115
H.A. GROENENDIJK	
Middeleeuwse bedijking aan de rand van de Dollard bij Zuidbroek (Gr.)	118
J. MOLEMA	
Kerken in de voormalige Dollardboezem (Gr.)	123
H.T. UYTTERSCHAUT	
De menselijke skeletten uit Scheemda (Gr.)	127

G.L.G.A. KORTEKAAS Opgraving Wolters-Noordhoffcomplex te Groningen (Gr.)	130
J.T. ZEILER & J. SCHELVIS Veren, mijten en een luis	134
A. JAGER Het Kapittelhuis te Leeuwarden (Fr.)	137
W.A. CASPARIE & J. SCHONEVELD Een pseudo-leienboekje van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	140
P. BAKS De burcht van graaf Edzard in de stad Groningen, 1506-1514	143
J. SCHELVIS Een ei hoort erbij... Parasieten in en op de 17e-eeuwse bewoners van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	149

MESOLITHISCHE VONDSTEN BIJ EGBERTSGAASTEN (FR.)

E. Kramer

De opgraving aan de Skieppekampen bij Egbertsgaasten onder Oudega, noordwestelijk van Drachten, werd 31 maart jongstleden met succes afgesloten. Als eerste resultaat kan worden meegedeeld dat de datering wijst in de richting van de overgang Boreaal-Atlanticum, met andere woorden dat hier sprake is van bewoningsresten van de zogenaamde De Leijen- Wartenacultuur, uit het late mesolithicum.

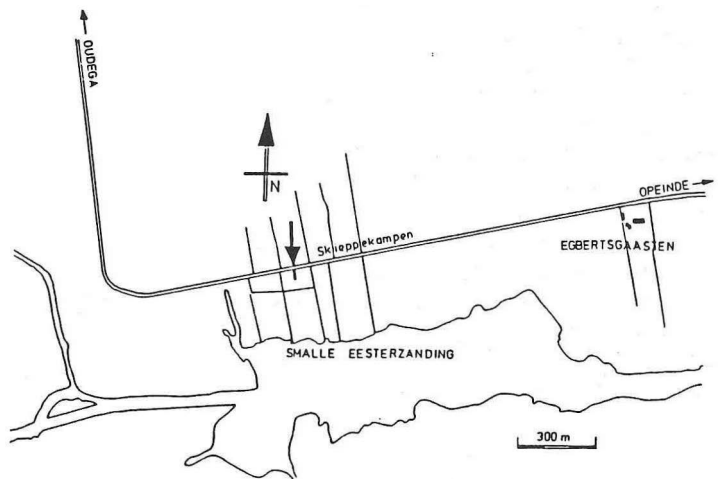
Toen in 1988 in opdracht van de provincie Friesland een inventarisatie van niet-zichtbare archeologische monumenten werd uitgevoerd (Jager, 1988), waren er al sombere voorspellingen dat het moment niet lang op zich zou laten wachten waarop bij deze nog steeds niet officieel beschermde terreinen archeologische belangen zouden botsen met agrarische.

Numer 165 uit de inventarisatie, ontdekt tijdens wegaanleg in 1965 door M. Visser uit Harkema, bijt wat dat betreft de spits af. Na een tip van amateur J. van Bruggen (Opeinde) dat eigenaar M. Boonstra het plan had opgevat om deze in de

steentijd bewoonde zandopduiking aan de Smalle Easterzanding te woelen en te egaliseren, nam de archeologische afdeling van het Fries Museum contact op met de eigenaar en werd afgesproken dat voorafgaand aan dit grondverzet een archeologisch proefonderzoek plaats kon vinden. Dit geschiedde onder auspiciën van het BAI in juni/augustus 1989. Op basis van de resultaten werd besloten tot het verrichten van een uitgebreider onderzoek, teneinde het karakter en de precieze ouderdom van de vindplaats nader te bepalen. De dagelijkse leiding was in handen van K.J. Bekkema en J.K. Boschker. Bij het onderzoek in februari/maart 1990 werd dankbaar gebruik gemaakt van de ondersteuning door amateur-archeologen van het Argeologysk Wurkferbân.

In de omgeving van Oudega zijn in het verleden al op meer plaatsen mesolithische vondsten gedaan, zoals bij Opperbuorren en Utein in Oudega, de Geasten en bij Iniaheide (Bekkema et al., 1990). In dit gebied vormde nr. 165 nog maar één van de

Fig. 1. Situatie aan de Skieppekampen bij Egbertsgaasten. Met een pijltje is de locatie aangegeven: de zwart gekleurde rechthoek in het perceel, zuidelijk van de weg, is de opgravingsput (tek. K.J. Bekkema).

weinige mogelijkheden om grondsporen van omstreeks 8000 jaar geleden te bestuderen. De thans gedane vondsten vormen een welkome aanvulling op de veelal minder goed gedocumenteerde, meestal los verzamelde, vondsten uit dit tijdvak in het Fries Museum.

De onderzochte zandkop - in totaal zijn in een 7 meter brede zoekseuf 175 m² geschaafd en gezeefd - is een opduiking aan de oever van een ook gedurende het Boreaal-Atlanticum bestaande waterplas (nu de Smalle Easterzanding). Om meer relevant studie- en vergelijkingsmateriaal te kunnen verzamelen - in 1965 waren slechts zes artefacten geborgen - werd besloten tot het nemen van een forse steekproef in de kruin van de diluviale hoogte. Na verwijdering van de graszode werd de resterende bouwvoor per m² afgeschaafd en de daaronder liggende loodzandlaag (op 25 tot 35 cm diepte) zorgvuldig gezeefd om ook de

kleinste artefacten te kunnen bergen.

Het vondstniveau lag op circa 25-40 cm onder het maaiveld, d.w.z. voor een belangrijk deel in de deels nog intacte loodzandlaag, die dankzij de latere overgroeiing met veen zo ongeschonden zal zijn gebleven. Hoofdbestanddeel van de geborgen vondsten vormt het vuursteenmateriaal: o.a. driehoekige, steilgeretoucheerde klingetjes, asymmetrische trapezia, afslagschrabbers, boortjes, priemen en stekers; voorts de voor het mesolithicum kenmerkende piramidale kerntjes waarvan de klingetjes werden afgedrukt en grote hoeveelheden afslagen, klingen, brokken, blokken en fragmenten. Of dieper aan de voet van de opduiking misschien nog organische resten (zoals been en hertshoorn) bewaard zijn gebleven is onzeker.

Nauwkeuriger bestudering in de komende maanden zal moeten uitwijzen of slechts de bovengenoemde cultuurfase ver-

Fig. 2. Boschker aan de fijnmazige zeef, Bekkema aan het tekenbord. Opname vanuit het zuidwesten, 29 maart 1990.

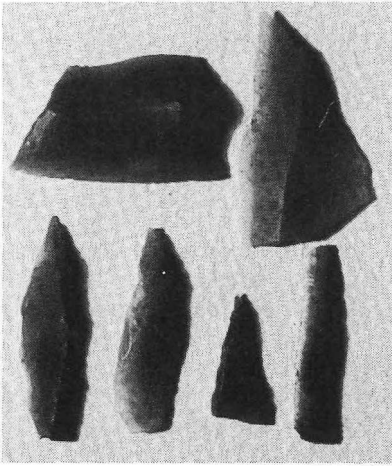

Fig. 3. Enkele microlithen, tijdens het onderzoek geborgen (trapezia, spitsen en een steilgeretoucheerd klingetje).

tegenwoordigd is of dat misschien nog aanwijzingen zijn te vinden voor oudere en/of jongere bewoning. Houtskoolmonsters uit drie onderzochte haardjes bieden misschien enig houvast, zodra ¹⁴C-dateringen daarvan bekend zijn. Dat ons nog een hele klus staat te wachten moge blijken uit de gemiddelde hoeveelheid geborgen artefacten per m²: ca. dertig stuks.

Wat mogen we ons voorstellen bij een dergelijke bewoning rond 7500 jaar geleden? Uit deze fase van het mesolithicum - de temperatuur was toen gestegen tot ca. 20 °C in juli - treffen we relatief veel sporen van bewoning aan in lage waterrijke gebieden. De sterke variatie in flora en fauna over betrekkelijk korte afstand, ook rondom vindplaats nr. 165, bood de jager

en verzamelaar een rijk geschakeerde voedselbron. Men leefde toen in kleine familiegroepen bijeen in seizoenkampen, soms onder te verdelen in zogenaamde basis- en jachtkampen.

Het is vooral de verdienste van wijlen dokter J. Siebinga geweest dat van wetenschappelijke zijde meer aandacht aan deze cultuurfase in Friesland werd geschonken. Groef Siebinga al in de jaren dertig(!) met behulp van vele vrijwilligers op dergelijke kampplaatsen (onder andere bij het Zwartveen), het was dr. R.R. Newell van het BAI die in de jaren 1971-1974 een grote vindplaats van de De Leijen-Wartencultuur, gelegen aan het Bergumermeer, op minutieuze wijze blootlegde.

Summary

The sites reported on in a 1988 survey report on Friesland are still not officially protected. The first to fall victim to agriculture was a Mesolithic settlement near Oudega. A small rescue excavation was undertaken.

Literatuur

- Bekkema, K.J., B.J. Friso & M.D. Sibma, 1990. *Geschiedenis van Oudega (Smaltingerland)*. Z.pl.
- Jager, S.W., 1988. *Een inventarisatie van archeologische elementen ten behoeve van het intentieprogramma bodembeschermingsgebieden in de provincie Friesland (= RAAP-rapport 27)*. Amsterdam.